

Վահան Թոթովեց

Գավառական ողբերգություն

Նվեր Դերենիկ Դեմիրճյանին

Բազիլիո . . . Նախ մի թեքս շշուկ, որն անցնում է գետնի երեսով, ինչպես
ծիծեռնակը մրրկից առաջ, pianissimo մրմնջում է ու թոշում և թունավորված հետք
է թողնում իր ետևից: Մի որևէ բերան ընդունում է այն և piano, piano սահեցնում է
ճարպիկորեն ձեր ականջը: Չարիքը կատարված է, նա ծլում է, սողոսկում ու
ճանապարհ հարթում և, բերանից բերան, rinforsando տարածվում է: Ապա,
հանկարծ, չեմ իմանում ինչպես, մեկ էլ տեսար, բամբասանքը տնկվում է,
փրվում, ուղչում, մեծանում արդեն տեսանելի ձևով, խոյանում է, զարգացնում իր
թոհչքը, պտտվում, փաթաթում, պոկում, տանում, պայթում և որոսում և, շնորհիվ
երկնքի, դատում է ընդհանուր աղաղակ, հանրային crescendo, ատելության և
հալածանքի մի համաշխարհային խմբերգ: Ո՞ր սատանորդին կը դիմանա դրան:

ԲՈՍԱՐԾԵ

«Սևիյան սափրիչ», Բ արարված, VIII պատկեր

Ա

Խամբուրենց Հաջի աղան մի առավոտ, տնից դուրս գալուց հետո, փոխանակ
քայլելու Մեմեղ Փաշայի պարտեզի առջևով, Փոքր Աղբյուրի կողքով, Հին Ժամի
պատի տակով՝ դեպի Մեծ Հրապարակը և այնտեղից էլ, հազիվ հիսուն քայլ, իր
խանութը, ինչպես արել էր երեսուն և հինգ տարի, իբրև անխախտ օրենք, Մեմեղ
Փաշայի պարտեզի առաջից ծովեց դեպի Բոշայենց փողոցը, հետո՝ Զինանոցի
առաջով իջավ Մեծ հրապարակը և այնտեղից էլ խանութը:

Բոշայենց փողոցում, ինչպես եղավ, Հաջի աղան մեջքն ուղղեց, գլուխը վեր առավ, նայեց մի լուսամուտի և անցավ, դարձյալ գլուխը կախ, մինչև հասավ խանոթը:

Երբ խանոթի դուռը բաց արավ ներս մտավ, հանկարծ Հաջի աղան ինքն էլ անդրադարձավ իր արածի անսովորությանը և զարմացավ՝ ինչո՞ւ Բոշայենց փողոցից եկավ և ոչ

թե ամեն օրվա ճանապարհով: Չկարողանալով որևէ պատճառաբանություն գտնել, քթի տակեն թեթև ծիծաղեց, կես սպիտակացած բեղը շոյեց և սկսեց բաց անել խանոթի փեղկերը:

Երեսուն և հինգ տարի անցած չլիմելով Բոշայենց փողոցից, Հաջի աղային բոլորովին անծանոթ էր, թե ինչ փոփոխություններ էին տեղի ունեցել այդտեղ, ո՞վ էր հեռացել այնտեղից և ո՞վ էր փոխադրվել այնտեղ:

Միաշեն Հաջի աղան, ըստ ամենօրյա սովորության, հաճախորդներին էր սպասարկում, Բոշայենց փողոցում ծնունդ էր առնում մի դեպք: Երբ Հաջի աղան Բոշայենց փողոցում մեջքն ուղղեց, գլուխը վեր առավ և նայեց մի լուսամուտի, հենց այդ լուսամուտի դիմացը գտնված մի ուրիշ լուսամուտից մի կին տեսավ Հաջի աղային և, քաշվելով լուսամատից, ապշահար բացականչեց.

Քա՛, Է՞ս ինչ էր, հա՛ տեր Աստված...

Լսողները ավելի ապշահար, անմիջապես և ինքնաբերաբար, խաչակնքեցին և հարցրին.

Ի՞նչ եղավ, Էլմա՛ս խաթուն:

Էլմաս խաթունը, առանց ուշադրություն դարձնելու իրեն եղած հարցումներին, շարունակեց.

Տե՛ր, անուշիկ մայրի՛կ Աստվածածին, չհիշե՛ս մեր մեղքերը:

Էլմաս խաթունը, թևերը բանալով, կանգնեց սենյակի մեջտեղում և «ՏԵՐ ԶԵՐ ԲԱԶՈՒՄ»-ից երկու տուն մրթմրթաց:

Էլմաս խաթուն, ի՞նչ եղավ, քա՞, հարց տվեց նրա ամուսնու եղբոր կինը:

Չոշուխները դուրս հանեցեք, ըսեմ, հայտարարեց Էլմաս խաթունը և խորհրդավոր շարունակեց. Տեր Քրիստո'ս, աղա՛, չիշես մեր մեղքերը:

Երեխաներին անմիջապես դուրս հանեցին սենյակից և չորս հարս, ամենամեծը՝ Էլմաս խաթունը, նստեցին սենյակի անկյունի շեշիսի վրա:

Էլմաս խաթունն սկսեց.

Խամբուրենց Հաջի աղան մեր սոխախեն անցավ…

Քա՛, ի՞նչ կըսես, բացականչեցին մյուս հարսները, ավելի մոտենալով Էլմաս խաթունին, իսկ Էլմաս խաթունը շարունակեց. Կանգներ էր ու աշքերը տնկեր էր Աղքատենց հարսին:

Բոլորը միասին բացականչեցին.

Քա՛…

Աղքատենց հարսն ըլ, շարունակեց Էլմաս խաթունը, զահար գիտեր պոստվածը, փենջիրեին ետևն էր:

Քա՛, մեղա՛ . . .

Հաջի աղայի պես մարդը որ ճամփուց ելավ, շարունակեց Էլմաս խաթունը, հա՛ տեր Աստված, խաչ հանեցեք:

Բ

Երբ երիտասարդ ոսկերիչ Տիգրանն ապրում էր ուրիշ թաղում, նրան անվանում էին դույումծի Տիգրան, բայց երբ ամուսնացավ և իր խնայած գումարով տուն մը գնեց Բոշայենց փողոցում, որը մի քիչ ավելի բարձր տեղ էր համարվում, Բոշայենց փողոցի բնակիչները Տիգրանին չներեցին այդ բարձրացումը և սկսեցին նրան «Աղքատենց» անվանել, իբրև արհամարհանք:

Տիգրանն ամուսնացավ մի թշվառ, բայց գեղեցիկ աղջկա հետ: Նրա անունը Փայլուն էր, և բոլորը միաբերան ասում էին.

Ինքն էլ անունին պես է, փայլուն, արևի կրլմանի:

Փայլունի ծնողները մի շաբաթվա մեջ, իրարից յոթն օրվա տարբերությամբ, մեռան . պարտատերերը ոչինչ չթողեցին տանը, քաշեցին տարան և վաճառեցին նոր պարտքերի դիմաց, Փայլունը մնաց կատարելապես թշվառ: Այդ օրերին էր, ծնողների մահից հազիվ քառասուն օր անց, ոսկերիչ Տիգրանը, առանց որևէ մի ուրիշի միջնորդության, գնաց Փայլունի մոտ, խնդրեց նրա ձեռքը: Թշվառ աղջիկը, հուսահատ և ահաբեկված, բռնեց ոսկերիչի ձեռքը ու առանց տատանման գնաց նրա հետ: Ամուսնությունից երկու ամիս հետո

Էր, որ Տիգրանը գնեց Բոշայենց փողոցի տունը և մոտ մի տարի էր, որ ապրում էր այդ տանը Փայլունի հետ, խաղաղությամբ և սիրով:

Այս առավոտ, երբ Խամբուրենց Հաջի աղան անցավ Բոշայենց փողոցից և ոսկերիչ Տիգրանի դոան առաջ կանգ առավ, նայեց լուսամուտին, Փայլունը տանը չէր: Հաջի աղայից կես ժամ առաջ Փայլունը Տիգրանի հետ դուրս էր եկել, միասին գնացել էին Տիգրանի հորաքրոջ տունը: Տիգրանը և Փայլունը կեսօրվա ճաշին հրավիրված էին: Չորաքույրը խնդրել էր Տիգրանից, որ Փայլունին առավոտվանից բերի իրենց տունը, ինքն էլ մինչև կեսօրին խանութը փակի ու զա: Տիգրանն այդպես արավ:

Ուրեմն, երբ Խամբուրենց Հաջի աղան կանգ առավ Բոշայենց փողոցում և նայեց ոսկերիչ Տիգրանի լուսամուտին, տանը ոչ ոք չկար, բայց Ելմաս խաթունին թվացել էր, որ մի ստվեր կար «փենջիրեին ետևը», և այդ ստվերը պետք է որ լիներ մանկամարդ հարսի ստվերը:

Ելմաս խաթունը և նրանից փոքր երկու հարսները, տան մաքրությունը և ճաշի պատրաստությունը թողնելով ամենափոքր հարսին, լաշերը նետեցին գլխները և դուրս եկան տնից, ամեն մեկը՝ տարբեր ուղղությամբ:

Ելմաս խաթունը, իիսուն քայլ հեռու, հենց նույն Բոշայենց փողոցում, մտավ մի տուն, և սկսեց.

Քա՛, Լուսնթագ խաթուն, լսե՞ր ես ի՞նչ է եղեք:

Լուսնթագ խաթունը, բամբասանքի ծարավից տոշորված, անմիջապես գործը թողեց և երեխաների հանդեպ զայրացած, բացականչեց.

Քա՛, փիճերս կթողո՞ւն, որ ոտքս դուրս դնիմ ու բան մի լսիմ, ըսե՛, ի՞նչ է եղեք:

Խամբուրենց Հաջաղան մեր սոխախեն անցավ:

Քա՛... ապշեց Լուսնթագ խաթունը:

Ելմաս խաթունը վրա տվեց.

Աչքերը ձգեր էր Աղքատենց հարսին:

Փայլունի՞ն:

Պոստվածին: Փենջիրեին ետևն էր:

Դահա տարի մի չիկա կարգվիլը, Եղ ի՞նչ շուտ Էրկանը ծոցեն դուրս թռավ, արձագանքեց Լուսնթագ խաթունը:

Դուն էս կըսես, յա Հաջի աղա՞ն, ճերմակ մազերեն շամշընա՞ր, շարունակեց Ելմաս խաթունը:

Ամա՞ն, ամա՞ն ժամանակը փոխվեր է, ասաց Լուսնթագ խաթունը և ապշահար կանգնեց, ձեռքերը ծալելով փորի վրա:

Ելմաս խաթունը երկար շարավ, դուրս ելավ, քայլեց, դարձավ առաջին անկյունը և մտավ մի ուրիշ տուն:

Թերենցա խաթուն, լսե՞ր ես:

— Չե՛:

Քա՛, դեվեին անկճին մե՞ջ ես քնացել, ի՞նչ է:

Թե՛զ ըսե, Էլմաս խաթուն, հիմա կճարիմ:

Խամբուրենց Հաջի աղան . . .

Ես ի՞նչ օրի հասանք, բացականչեց Թերեզա խաթունը:

Էլմաս խաթունը շարունակեց քափառումը: Թերեզա խաթունը, մնալով մենակ, նորից բացականչեց.

Հիմիկվան հարսները, վո՞յ, վո՞յ, վո՞յ . . .

Էլմաս խաթունը մտավ երրորդի, չորրորդի և դեռևս տասներորդի դուռը, հաղորդեց սարսափելի լուրը և հազիվ ճաշին տուն հասավ բոլորովին հոգնած:

Մյուս հարսներն էլ իրենց կարգին մտել էին զանազան դռներ և դուրս եկել: Նրանցից լուր ունեցողներն էլ իրենց կարգին մտել էին ուրիշ դռներ:

Քա՛, չե՞ս լսեր, Բոշայենց փողոցը . . .

Ե՞րբ:

Այս առավոտ . . .

Գ

Յուրաքանչյուր լսող ուրիշին պատմել էր մի քիչ այլ բովանդակությամբ, այնպես որ՝ երեկոյան, երբ կանայք հաղորդեցին Բոշայենց փողոցի պատահած արտակարգ դեպքը իրենց ամուսիններին, ստացել էր հետևյալ բովանդակությունը. տեսել էին Խամբուրենց Հաջի աղային երիտասարդ ոսկերիչ Տիգրանի տնից դուրս ելնելիս և տեսել էին նաև, որ մանկամարդ հարսը նրա ետևից կամացուկ դուռը փակել է:

Դ

Հաջորդ առավոտ, խաղաղ և արևոտ մի մայիսյան առավոտ, երբ Թանկագին խաթունը մեծ մաղն ամբողջ վարդ լցրած պարտեզից տան բակն էր մտնում, լսեց սարսափելի լուրը: Թանկագին խաթունի ոտները կրուտեցին. մաղը ձեռքից

նետեց, որի վարդերը թափվեցին սալահատակի վրա, հազիվ կարողացավ ձեռքը երկարել պատի վրայի ցցին և ազատվել գետին փովելուց:

Թանկագին խաթունը Հաջի աղայի կնոջ՝ Մեսիկ խաթունի քույրն էր:

Ուրկի՞ց լսեցիր, կարկամելով, հարց տվեց **Թանկագին խաթունը:**

Սադ քաղաքը կխոսա, քա՞...

Մոտ կես ժամ անցավ, երբ **Թանկագին խաթունը** կարողացավ գտնել իր սառնարտությունը: Երբ գտավ սառնարտությունը, շալը քաշեց զլխին և վազեց քրոջ մոտ:

Ներս մտավ-չմտավ՝ բացականչեց.

Ամա՞ն, քո՞ւրս, Էս ի՞նչ քան էր լսեցի, ականճս էրվավ:

Մեսիկ խաթունն այլայլվեց:

Քա՛, Թանկո՞ւկ, ի՞նչ կըսես:

Ամա՞ն, Մեսի՞կս, աշխարհը չմտնեիր...

Մեսիկ խաթունի մտքից չէր անցնում, որ քրոջ լսածը կարող էր որևէ կերպ առնչություն ունենալ իր երկարամյա ամուսնական կապի հետ. ունեցել էր աղջիկ զավակ, ամուսնացրել և արդեն մի թոռնիկի էլ տեր:

Վրաս մարելիք կուզա, շո՞ւտ ըսե, խնդրեց **Մեսիկ խաթունը՝** ամբողջ մարմնով դողալով:

Թանկագին խաթունը չէր կարող սկսել, դառնում էր սենյակում, ձեռքերը տրորելով:

Սադ քաղաքը կրակ է կտրեր, քո՞րս:

Քա ըսե՛:

Մեր փեսային հեշ ատանկ քան չէի սպասեր, վայ գլխո՛ւս:

Մեմիկ խաթունի համբերությունը հատավ.

Թեզ ըսե, չէն և մեծ ձայնս կհանիմ, հա՛:

Թանկագին խաթունը պատմեց եղելությունը:

Քա՛, վո՞յ... ճշաց Մեմիկ խաթունը և ընկավ թախտին:

Թանկագին խաթունը գրկեց նրան, նստեցրեց:

Շիտա՛կ ըսիր, քո՛րս, աշխարհը չմտնեի քարով, ոտք կոտրեր՝ ժամ չերթայի ու չպսակվեի, վայ գլխո՛ւս, վայ գլխո՛ւս . . .

Երկու քույր իրար գրկած, արցունքները խառնելով իրար, երկար լաց եղան:

Թանկագին խաթունի պատմածն արդեն քավականին տարբեր էր: Նախ՝ Հաջի աղան ոչ միայն առաջին անգամ էր անցել Բոշայենց փողոցից, այլ շատ անգամներ, երկրորդ՝ երբ Հաջի աղան դուրս էր եկել ոսկերիչ Տիգրանի տնից, Փայլունը նրա վզովը փաթաթված է եղել, երրորդ՝ փողոցում, երբ երեխանները տեսել են Հաջի աղային այդ վիճակում, ընկել են նրա ետևը, եռիհա՛ կանչել և, խայտառակելով, հասցրել մինչև խանութ:

Ե

Հաջի աղան, ըստ տարիների սովորության, երեկոները փակում էր խանութը, քանալին կողպեքի մեջ վերջին անգամ դարձնելուց հետո, խաչակնքում էր երեսը, հետո, ըստ տարիների սովորության, հազում, կոկորդը մաքրում, ֆեսի դրվածքն ստուգում և սկսում քայլել: Քայլելիս՝ գլուխը կախում էր, մտքում ունենալով օրվա անհաջող առևտուրներից մեկը: Նա անցնում էր միևնույն փողոցով, խանութից շրապարակը, շրապարակից Հին Ժամի պատի տակով Փոքր Աղբյուրի կողքով, Մեմեդ Փաշայի պարտեզի առաջով՝ տուն: Տան դռան առաջ, ըստ տարիների սովորության, մի պահ կանգ էր առնում, մի սիգարեթ փաթաթում, վառում, քաշում, մեկ՝ փողոցի վերն է նայում, մեկ՝ վար, բարևներ էր ընդունում, բարևներ տալիս, ըստ տարիների սովորության, դուռը թակում երեք անգամ: Կինն

անմիջապես քախման հարվածների թվից և ուժգնությունից իմանում էր, որ Հաջի աղան է, վազում էր, քաց անում դուռը և, ժպտալով, մեղմորեն շշնչում .

Քա՛, Հաջաղա՞:

Հաջի աղան Էլ՝

Մեմի՞կ:

Հաջի աղան հանում էր կրկնակոշիկը: Նա հազնում էր կրկնակոշիկը ամառն է, ձմեռն Էլ: Ապա բարձրանում էր, որ կինը, ըստ տարիների սովորության, բերի մի փոքրիկ սինու վրա դրած 50 գրամ օղի և մի փոքրիկ պնակ թթու: 50 գրամ օղին խմելը տևում էր ավելի քան մի ժամ . խմում էր պուտ-պուտ, յուրաքանչյուր կաթիլն ըմբոշխնելով: Ճետո Մեմիկ խաթունը բերում էր ճաշը և միասին ուտում էին: Ճաշի ժամանակ Հաջի աղան անպայման մի փոքրիկ պատմություն կպատմեր օրվա առևտրից, պատմություն, որ նախորդ օրվա պատմությունից հազիվ մազաշափ տարբերություն կունենար, քայց կինն ունկնդրում էր իբրև բոլորովին նոր պատմություն:

Այս բոլորը կատարվում էր երեսուն և հինգ տարուց ի վեր անխախտ միօրինակությամբ, և եթե մի որևէ կետ փոխվեր այս բոլորի մեջ, նման կլիներ այն քանին, որ մի առավոտ, հանկարծ, մարդիկ տեսնեին մի շենքի ճակատի քարերի, լուսամուտների և դոան բոլորովին այլ դասավորություն:

Ω

Բոշայենց փողոցից անցնելու հաջորդ օրվա երեկոյան, երբ Հաջի աղան փակեց խանութի փեղկերը, դուրս ելավ և դուռը վրա բերեց և կախեց կողպեքը, կարծես օդում տարօրինակություն զգաց . անցնող մարդկանցից մի քանիսը զարմանալի, բոլորովին անսովոր նայվածքներ նետեցին նրան: Այնուամենայնիվ, Հաջի աղան քանալին կոխեց կողպեքի մեջ, դարձրեց և, դուրս քաշելուց հետո, ըստ տարիների սովորության, ֆեսի ստուգումը արավ, և գլուխը կախելով, սկսեց քայլել: Հրապարակից անցնելիս մի անգամ գլուխը վեր առավ և նայեց: Հաջի աղայի համար պարզ եղավ այլս, որ մարդիկ իրեն նայում էին տարօրինակ

հետաքրքրությամբ:

«Տունը բան մը պատահած շրլի՝», հարցրեց նա իր մտքում և քայլերը արագացրեց:

Քայլերի արագացնելը խախտումն էր տարիների օրինաչափության, և տեսնողները նշեցին այդ իրենց մտքում: Ժամի պատերի տակով անցնելիս Հաջի աղան մի անգամ ևս գլուխը վեր առավ և չորս կողմը նայեց: Այս անգամ նա զգաց, որ մինչև անգամ եկեղեցի աճապարող կանայք քողերի տակից իրեն էին նայում անսովոր նայվածքներով:

Աճայի՛ք... մոթմոթաց Հաջի աղան և քայլերն ավելի արագացրեց:

Մինչև տուն նա հանդիպեց շատ տարօրինակ նայվածքների:

Մինչև անգամ կարծես մի խոսք նետեցին իրեն: Հաջի աղան թեև չհասկացավ, բայց զգաց, թե այդ խոսքը ինչոր կշտամբանքի շեշտ էր կրում իր հասցեին:

Հաջի աղան, վերջապես, հասավ տան դուռը: Ըստ տարիների սովորության, կանգ շառավ դուան առաջ և սիգարեթ չփաթաթեց, այլ ուղիղ թակեց դուռը: Ըստ տարիների սովորության, նա պետք է թակեր երեք անգամ, բայց թակեց երեք անգամից ավելի, մի գործողություն, որ կատարվեց անգիտակցորեն, իբրև արդյունք ջղային տրամադրության:

Երբ դուռը թակեց երեք անգամից ավելի, Մեսիկ խաթունը կարևորություն շրնձայեց, քանի որ չէր կարող Հաջի աղան լինել, մի քիչ ուշ էլ կարող էր բաց անել, բայց Հաջի աղան դրսում ապշեց և մինչև անգամ սարսափեց:

«Ի՞նչ է եղել, որ դուռն էլ չեն բանար», շշնչաց նա և, անհամբերությամբ և իրեն համար անսովոր անձկությամբ, նորից թակեց:

Էն ո՞վ է, քա՛, սրտնեղեց Մեսիկ խաթունը, դանդաղորեն շարժվեց դուռը բաց անելու:

Երբ Մեսիկ խաթունը տեսավ Հաջի աղային, ապշությամբ ճշաց.

Քա՛, Հաջաղա՞...

Հաջի աղան ևս ապշեց և աճապարանքով, կարծես դրսից մեկը հրեր, ընկավ ներս:

Մեսի՞կ:

Զայնը Հաջի աղայինը չէր, կորցրել էր բնական շեշտը, դողում էր:

Մեսիկ խաթունի լեզուն էլ փաթաթվեց, չկարողացավ անմիջապես պատասխանել և, հազիվ կոնակը տալով պատին, ապուշացած աչքերով քարացավ:

Այր ու կին երկար իրար երես նայեցին, կարծես ուզում էին իրար ճանաչել:

Գնա՛, վե՛ր գնա, հանկարծ շշնջաց Մեսիկ խաթունը:

Հաջի աղան, դողդոշուն, բայց արագ քայլերով վեր բարձրացավ, կարծելով թե ինչ որ պատահել է՝ այնտեղ պիտի տեսնի, բայց սենյակում ոչինչ չկար, ամեն օրվա սենյակը, ամեն ինչ իր տեղում:

Մի քիչ հանգստացավ և, նստելով անկյունը դրված և արևելյան գորգերով ծածկված թախտի վրա, սպասեց, որ, ըստ տարիների սովորության, կինը բերի սինին, վրան 50 գրամ օղի և մի պնակ թքու:

Բավական սպասեց: Կինը շերևաց:

«Զանըմ, բան մի կա», ասաց Հաջի աղան մտքում և մոտենալով սենյակի դռանը, կանչեց .

Մեսի՞կ . . .

Մեսիկ խաթունը երևաց սանդուղների վրա, սինին ձեռքը:

Ըստ տարիների սովորության, Մեսիկ խաթունը պետք է նստեր Հաջի աղայի կողքին և օրվա առևտրի մասին մի պատմություն լսեր: Նստեց, բայց Հաջի

աղան, հակառակ տարիների սովորության, չպատմեց: Հանկարծ ջղային թակեցին տան դուռը:

Մեսիկ խաթունն անմիջապես ցատկեց և գնաց դուռը բաց անելու: Նա լսեց, որ Հաջի աղան ինքնիրեն ասաց .

«Աճայի՛ք . . . »:

Մեսիկ խաթունը դուռը բաց արավ և հազիվ կարողացավ գրկել իր աղջկան, որ լալով ընկավ մոր գիրկը և բացականչեց .

Մարի՛կ, չլսեի բարով . . .

Պարզ էր, որ աղջիկը ևս լսել էր հոր մասին եռացած բամբասանքը և վազել էր մոր մոտ:

Մայր ու աղջիկ, գրկելով իրար, լաց եղան:

Հաջի աղան լսեց լացի ձայնը, լսեց և սպասեց, բայց երբ տեսավ, որ ողբը չի դադարում, ինքն էլ իշավ ներքևի:

Մայր ու աղջիկ ապշեցին, տեսնելով նրան, որովհետև շատ անգամ էր նա լացի ձայն լսել, բայց տեղիցը չէր շարժվել:

Մեսի՛կ, Մայրանո՛ւշ, Էս ի՞նչ է, հարցրեց Հաջի աղան խուլ ձայնով:

Մայր ու աղջիկ լուրջուն պահեցին, սրբելով արցունքները:

Հաջի աղան ցասումով գոռաց .

— Ճը՛...

Մայրանուշն սպասում էր, որ մայրը պայթեր և ամբողջ մաղար թափեր հոր զլիսին, բայց Մեսիկ խաթունը խոհեմություն համարեց առ այժմ ոչինչ ասել և տեղնուտեղը սուտ հնարեց.

Փեսան Մայրանուշին վրա հաշեր-մաշեր է:

Աղե՛կ, մոթմոթաց Հաջի աղան:

Այս մոթմոթոցը մայր ու աղջիկ թարգմանեցին՝ իբր թե Հաջի աղան հասկացավ, որ սուտ է:

Հաջի աղան շարունակեց.

Երիկ մարդ է, կհաշե ըլ, կսիրե ըլ, մենծ գործ մի դարձնեք, դուն էլ աղջկանդ ֆիք մի տար:

Հաջաղա՞”, կշտամբանքով բացականչեց Մեմիկ խաթունը:

Հաջի աղան, որ սկսել էր վեր բարձրանալ, ետ դարձավ և կտրուկ արտասանեց:

Երիկմարդ է:

Մայր ու աղջիկ լոեցին, որովհետև խեղճ փեսան հանցավոր չէր և լավ, որ Հաջի աղան այդպես էր մտածում, այլապես կարող էր փեսային բռնել և անպատվել:

Հաջի աղան վեր բարձրացավ, դեռևս ոտի վրա մի հատ օղի լցրեց, խմեց և մոթմոթաց.

Հաշեր է... Մեկ ըլ կհաշե...

Նստեց:

Մեմիկ խաթունը ժամանակին ճաշը բերեց, բայց ինքը չկերավ: Հաջի աղան վերագրեց այդ փեսայի վարմունքից առաջացած անտրամադրության և ոչինչ շասաց, միայն հարցրեց .

Մայրանուշը գնա՞ց:

Գնաց:

Մեսիկ խաթունը մի քանի անգամ ուզեց խոսք բաց անել և պարզել ամեն ինչ, բայց շհամարձակվեց:

Հանկարծ, լուսամուտի տակ, մի փողոցային տղա սուր կանչեց .

Փայլո՞ւն...

Մեսիկ խաթունը լսեց, հասկացավ ու գունատվեց:

Փողոցային տղան նորից կանչեց ավելի սուր ձայնով.

Աղջի Փայլո՞ւն...

Մեսիկ խաթունը, երկրորդ անգամ լսելիս՝ Էլ շկարողացավ համբերել:

Վո՞յ, անկաճ չունենայի՝ չլսեի, ասաց և երեսն ի վար պառկեց գորգի վրա:

Հաջի աղան ոչինչ շհասկացավ, մինչև անգամ բառը լավ չէր լսել . վեր վերցրեց կնոջը, ջուր խմցրեց և ասաց.

Ես ի՞նչ է, բոլորդ ըլ սարսախցա՞ք:

Մեսիկ խաթունը լոեց և սրբեց արցունքները, ապա բավական ուժ զգաց՝ վեր կենալու, ընթրիքը հավաքելու և անկողինները փոելու: Հաջի աղան Էլ երեկոները շուտ էր պառկում, վեր կեցավ. մի ծունկ աղոթք արավ և քնեց, իսկ Մեսիկ խաթունը երկար աղոթեց: Աղոթելուց հետո պառկեց, բայց չքնեց, նստեց անկողնում. ուզում էր իմանալ, թե Հաջի աղան որևէ բան կխոսի՝ քնի մեզ: Մեկ հատիկ բառ բավական էր՝ ինքը հասներ հաստատ եզրակացության:

Հաջի աղան մինչև առավոտ քնեց առանց խոսելու և գրեթե առանց շարժվելու և առավոտյան Էլ ճիշտ ժամին, ըստ տարիների սովորության, վեր կացավ, բայց խանութ գնալուց առաջ, հակառակ տարիների սովորության, երկու գավաթ օղի խմեց: Մեսիկ խաթունը հիշեց, որ իրենց ամուսնությունից հետո դա մի անգամ էր միայն պատահել, մոտ տասը տարի առաջ և դա ունեցել էր իր հզոր պատճառը, որովհետև Հաջի աղան լուր էր ստացել, որ Ամերիկայում ապրող իր մեկ հատիկ

քույրը վախճանվել էր:

«Ինչո՞ւ էս օր ըլ խմեց», հարց տվեց Մեմիկ խաթունը իր մտքում, իբրև պատասխան իր աշքերի առաջ պատկերացնելով ոսկերիչ Տիգրանի երիտասարդ կինը՝ Փայլունը:

«Պոլստվա՛ծ», ասաց մտքում և, ծայրահեղորեն չարացած՝ իշավ ներքև,
անմիջապես շալը քաշեց գլխին և, պարտեզի
դոնից դուրս ելնելով փողոցը, քայլեց դեպի վար:

Նա գաղտնորեն ուզում էր ստուգել, թե Հաջի աղան այսօր ո՞ր փողոցով պիտի գնար խանութ:

Հաջի աղան, ըստ տարիների սովորության, քալեց Մեմեդ Փաշայի պարտեզի առաջով, Փոքր Աղբյուրի կողքով, Հին Ժամի պատերի տակով դեպի Մեծ Հրապարակը և այնտեղից Էլ՝ խանութը:

Բայց Հաջի աղայի այդ օրվա խանութ գնալը մի քանով տարբերվում էր տարիների սովորությունից, շուտ-շուտ չորս կողմն էր նայում, կողքով անցնող մարդկանց էր դիտում, որովհետև, նախորդ օրվա պես, նա հանդիպեց տարօրինակ նայվածքների, այնքան տարօրինակ, որ մինչև անգամ ուզում էր բռնել մեկին և հարցնել պատճառը, բայց գերազույն ճիգով զապեց իրեն:

Բաց արավ խանութը և սկսեց տնտել ապրանքները, ծալեց, շոյեց և դրեց տեղերը և սպասեց հաճախորդի: Հակառակ տարիների սովորության, ապրանքի հետ զբաղվելուց հաճույք չզգաց: Ներս մտավ մի գյուղացի հաճախորդ, որի հետ Հաջի աղան սկսեց եռանդուն զբաղվել, սովորականից շատ ավելի ապրանք բաց արավ և թողեց, որ ընտրություն կատարի, ինքը նայեց դուրսը: Նա ականատես եղավ շափականց անսովոր մի երևույթի. մի քանի հոգի կանգնել էին խանութից մի քիչ հեռու, նրանցից մեկը մատով իրեն էր ցույց տալիս մյուսներին: Հաջի աղայի աշքի տեսությունից կորսվեց գյուղացի հաճախորդը, ողջ խանութը մշուշվեց, բայց մի ցնցում անելով, վերադարձրեց տեսողության պայծառությունը և Էլի սկսեց զբաղվել հաճախորդի հետ:

Ապրանք է, խոսք չուզեր, արտասանեց մեքենայորեն:

Գյուղացու պատասխանը Հաջի աղան շլսեց, որովհետև ճիշտ այդ պահին քաղաքացիներից մեկը, որին Հաջի աղան լավ էր ճանաչում, իրենից առևտուր անողներից էր, եկավ կանգնեց խանութի առաջ և հեզնորեն և կշտամբանքով ասաց.

Մաշալլա՞հ, Հաջի աղա՞՛, մաշալլա՞հ...

Հաջի աղան ուզում էր կանչել և հարցնել, թե ի՞նչ էր ուզում ասել, բայց դանդաղ վճռող մարդ էր. մինչև վճռեց քաղաքացին անցավ:

Հաջի աղան գյուղացու հետ այս անգամ կարճ կապեց: Գյուղացին զարմացավ. մի րոպե առաջվա սիրալիրությունը ինչո՞ւ հանկարծակի փոխվեց:

Ինչ որ կուզես՝ առ ու գնա, գլոխս մի՛ ցավցներ,— ասաց Հաջի աղան թթված, մի մարդ, որի գլուխը ոչ մի հաճախորդ չէր հաջողել ցավացնել:

Քաղաքին մեջ ապրանք շատ կա, Հաջի աղա, ասաց գյուղացին:

Ե՛հ, աղեկ որ կա, գնա՛ առ, կոպտորեն պատասխանեց Հաջի աղան և սկսեց ապրանքը հավաքել:

Հաճախորդը հեռացավ:

Ապրանքը հավաքելիս՝ Հաջի աղան մեկ-մեկ դուրս էր նայում: Թեև իրեն դիտողներ չեղան, բայց սկսեց կարծել, որ ամեն մի անցնող մի անգամ ներս է նայում և ապա անց կենում: Վերջին կտոր ապրանքը տեղն էր դնում, ներս մտավ Մարգար աղան: Հաջի աղան շափազանց մտահոգվեց: Այդ ժամին ինչո՞ւ Մարգար աղան իր խանութը պիտի գար: Նա էլ այն մարդկանցից էր, որ անում էր այն, ինչ որ տարիների ընթացքում անում էր: Մարգար աղան տարիների ընթացքում այդ ժամին Հաջի աղայի խանութը ոտք չէր դրել:

Մարգար աղան ներս մտավ շմտավ, հարեց.

Տեսնամ Հաջի աղայիս քեֆն ինտո՞ր է:

Հաջի աղան ոչինչ շպատասխանեց . լեզուն վայրկենապես չորացավ, որովհետև մտածեց, որ Մարգար աղայի գալն էլ վերջին տարօրինակ երևոյթների մի օդակ է:

Կըսիմ Հաջի աղայիս քեֆն ինտո՞ր է,— կրկնեց Մարգար աղան:

Հաջի աղան կարծեց, որ դիմացինը հեզնում է իրեն:

Ասվածդ կսիրես, հերիք է, Մարգար աղա, քեֆի վախտ չէ:

Մարգար աղան Էլ ապշեց: Նա ոչնչից լուր չուներ և զարմացավ, որ Հաջի աղային դուր չեկավ ոչ միայն իր հարց ու փորձը, այլև՝ ներս մտնելը:

Ի՞նչ է եղեր, մախմո՞ր ես, հարցրեց Մարգար աղան,
այս անգամ կես հեզնանքով և ավելացրեց, անկած մի՛ կախեր, քեֆ ըրե, ի՞նչ
կուզեն ըսեն:

Մարգար աղա՛, քրզի բան մի ըսի՞մ, հարցրեց Հաջի աղան:

Մեկ ըլ ըսե՛, երկութ ըլ ըսե՛:

Չէ՛, միակ մեկ բան:

Ըսե՛:

Լեզվիդ տակն ի՞նչ կա:

Ի՞նչ տըլլի, ջանըմ:

Չէ՛, բան մի կա:

Մարգար աղան երդում արավ, որ լեզվի տակ ոչինչ կա:

Սրտի՞դ մեջ ինչ կա, սրտի՞դ մեջ:

Մրտիս մեջ ըլ բան չկա, Հաջի աղա:

Մարգար աղան նշմարեց, որ Հաջի աղան ապշահար դուրս է նայում: Ինքն էլ նայեց: Մի բանի հոգի, ֆեսները լկտիորեն ճակատների վրա իջեցրած, աչքերը կկոցած, նայում էին Հաջի աղային: Բավական նայելուց հետո հեռացան, ինչոր իրար հետ փսխալով և քրքչալով:

Մարգար աղա, դողահար ձայնով հարեց Հաջի աղան, էս ի՞նչ բան է:

Ի՞նչը, Հաջի աղա:

Բոլորը ինծի կնային:

Ի՞նչ կըլիի, թող նային,

Թող նայի՞ն, երկարեց Հաջի աղան:

Մարգար աղա, սրտնեղած դարձավ Հաջի աղան, չոչո՞ւխ ես, թե՞ էշ ես:

Նե չոչուխ իմ, նե էշ իմ, հայվա՞ն, վշտացած բացականչեց Մարգար աղան:

Տիրեց լոություն, Հաջի աղան մի ակնթարթում զգաստացավ և զգաց, որ ավելորդ հարց տվեց:

Բան մըն էր, ըսի, ներե':

Ինչ ներելու բան է, ես եկեր իմ քեֆի կհարցնեմ, դուն ինծի ինչ կըսես, պատասխանեց Մարգար աղան և լոությամբ հեռացավ խանութից:

Հաջի աղան եկավ այն եզրակացության, որ կոպիտ վարվեց Մարգար աղայի հետ, բայց, ի վերջո, համոզեց իրան,

որ նրա լեզվի տակ մի բան կար և չասաց: Սկսեց զբաղվել խանութի ապրանքներով մեծ ճիգով, ներքին հզոր պայքարով, որպեսզի դուրս չնայի:

Դարսած ապրանքները վերստին դասավորեց, բայց չկարողացավ ներքին բուռն ցանկությունը հաղթահարել և նորից դուրս նայեց: Դրսում էլի մի քանի հոգի կանգնած էին և իրեն էին նայում, նայում էին տարօրինակորեն: Տեսավ չի կարող

ազատվել նայվածքներից՝ մի միտք հղացավ, փակել խանութը և գնալ տուն:

Այս անգամ զարմանալիորեն արագ վճռեց, արագ փակեց խանութը և սկսեց քայլել գլխիկոր:

Մեկը կողքից ասաց, բայց չլսեց.

Հարսին քով կերթա:

Եվ հետևեց նրան:

Հաջի աղան, Հրապարակից անցնելուց հետո, սկսեց քայլել Հին Ժամի պատերի տակով և հանկարծ լսեց .

Աղջի՛, Փայլո՛ւն . . .

Ելի ուշադրություն շղարձրեց այդ կանչերին, ինչպես երբ լսեց միևնույն կանչը իր տան լուսամուտի տակից.

Աղջի՛, Փայլո՛ւն . . .

Զայնը սուր էր և սարսափելի հեգնական: Կանչողը միևնույն փողոցային պատանին էր, սև աշքերով, կարծ կտրված, ստևի նման ցցված մազերով:

Հաջի աղան շարունակեց քայլել:

Այս անգամ պատանին կտրեց նրա առաջը, երկու մատը կոխեց բերանը, զիլ սուլեց և կանչեց.

Աղջի՛, Փայլո՛ւն . . .

Զարմանալի արագությամբ, ինչպես կայծակի մտրակը, որ կտրում-անցնում է ողջ երկինքը մի ակնթարթում, Հաջի աղայի միտքը կապվեց այն կանչի հետ, որից կինը գրեթե ուշաթափվեց:

«Ուրեմն՝ այդ «աղջի Փայլունը» ինձ հետ կապ ունի», մտածեց նա, բայց ոչինչ չհասկացավ, ընկավ տանջալից, մտածմունքի մեջ:

Երբ պատանին մի անգամ էլ կանչեց և փախավ, այլևս ոչ մի տարակույս շմնաց Հաջի աղայի հոգում:

Երբ կինը դուռը բաց արավ և տեսավ իր ամուսնուն, բացականչեց.

Քա՛, Հաջաղա՞:

Հաջի աղան քշեց ներս:

Հիվա՞նդ ես, հարցրեց կինը:

Չէ՛:

Քա՛, ինչո՞ւ եկար տուն:

Կնի՛կ, բան մի կը լիմ, քաղաքը զլխուս կդառնա:

Մարդ որ քառասուն տարվան չըրած բանն ընե՛ Էղան կը լի:

Ի՞նչ, անձկագին հարց տվեց Հաջի աղան:

Մեսիկ խաթունը լոեց:

Հաջի աղան ետ դարձավ, սուր նայեց կնոջ աշքերին և հարցրեց.

Լեզվիդ տակն ինչ կա նե՛ ըսե՛:

Մեսիկ խաթունը պատրաստված էր ամեն ինչ ասելու, բայց փողոցից մի խոսք լսեց և ամբողջովին այլայլվեց:

Փողոցից ասացին.

Փայլունը քրզի կսպասե:

«Նորի՞ց Փայլուն անունը», մտածեց Հաջի աղան, իսկ Մեսիկ խաթունը պիտի փովեր գետին, եթե ամուսինը չբռներ նրան:

Հաջի աղան ոչ մի եզրակացության չէր կարող հանգել, որովհետև Փայլուն անունով ոչ ոքին չէր ճանաչում ողջ կյանքում և ողջ աշխարհում:

Մեսիկ, ինչ կա նե՛ ըսե՛, խեղճուկ ձայնով ասաց Հաջի աղան:

Մեսիկ խաթունը չկարողացավ խոսել, արցունքը խեղդեց նրան:

Հաջի աղան լուռ և գլխիկոր վեր բարձրացավ, երկու գավաթ օղի տնկեց և սկսեց երթեւկել սենյակում: Ոչինչ չէր կարող գուշակել, հազար ու մի բաներ էր միտքը բերում, շափշփում, վերվար էր անում: Ո՛չ մի կաթիլ լույս: Երկար երթեւկելուց և մտածելուց հետո իջավ ներքև: Կինը խոհանոցումն էր: Մտավ ներս, տնկվեց կնոջ առաջ և հարեց.

Մեսիկ, ըսե, ե՞ս եմ խելքս թոցրեր, թե՞ դուք:

Դո՞ւն ես խելքդ թոցրեր:

Հաջի աղան քարացավ: Այդպիսի պատասխանի չէր սպասում: Հանկարծ քղավեց.

Ինչ կա նե՛ ըսե՛ . . .

Մեսիկ խաթունը լոեց:

Հաջի աղան զայրացավ, մոտեցավ կնոջը, բռնեց ուսերից և սպառնագին բղավեց.

Ըսե՛, ըսե՛, ըսե՛ . . .

Մեսիկ խաթունը պատմեց ինչ որ լսել էր:

· · · · · · · · · · · · · · · · · · ·

Մեսիկ, դուն կհավատա՞ս, հարցրեց Հաջի աղան ամբողջովին գույնը գցած:

Աչքերով տեսեր են:

Ես քեզի կհարցնեմ՝ դուն կհավատա՞ս:

Մեմիկ խաթունը մտածեց. «Արդյոք այդ բոլորը կարող են սո՞ւտ լինել»:

Հաջի աղային աչքերը պատասխանի էին սպասում:

Մեմիկ խաթունը կրկնեց .

Աչքերով տեսեր են:

Հաջի աղան լուռ դրւու եկավ խոհանոցից և բարձրացավ սենյակը. Մեմիկ խաթունը ճիշտ ժամանակին ճաշը բերեց: Հաջի աղան նստած էր անկյունը, քախտի վրա, և համրիչ էր քաշում: Արտաքնապես շափազանց խաղաղ էր: Մեմիկ խաթունը ճաշը դրեց առաջը և իջավ ներքեւ: Հաջի աղան ճաշի վրա չնայեց, այնպես որ, երբ մի ժամ անց Մեմիկ խաթունը եկավ ճաշը հավաքելու՝ տեսավ որ ոչ մի ձեռք չէր դիպած ճաշին:

Է

Քաղաքում տարածվող շշուկը հասավ ոսկերիչ Տիգրանի ականջը:

Սկզբում շատ տարտամ, ինքն էլ չիմացավ, թե որտեղից լսեց և ինչպես, առաջին անգամ ով ասաց. քայց հետզիեւեն նրա համար պարզ եղավ, որ մի օր Խամբուրենց Հաջի աղան մտել էր իր տունը, փաթաթվել էր իր կնոջը և Հաջի աղան և իր կինը եղել էին այնքան համարձակ և լիրք, որ խոսածները դուրսը լսողներ էին եղել, իսկ իր կինը Հաջի աղայի վզովը փաթաթված եկել էր մինչև դրսի դուռը և նրան համբուրելով էր ճանապարհ գցել: Եվ այս բոլորը շատերն իրենց աչքերով տեսել էին:

Ոսկերիչ Տիգրանն ինքը, Հաջի աղայի նման, ընկավ տարօրինակ նայվածքների տակ: Այդ նայվածքները չեին քոյլ տալիս, որ աշխատի. մի քանի մատանիներ փշացրեց, հալած ոսկու անոթն ընկավ ձեռքից և ամբողջը թափվեց մոխրի մեջ: Նա դարձել էր միակ եղջյուրավոր մարդը քաղաքում:

Տարօրինակ նայվածքներից մտրակված՝ Տիգրանը վեր էր թռչում, հանում կաշե գոզնոցը, փակում աշխատանցը և գնում տուն։ Փայլունը շերմագին սիրով դիմավորում էր նրան, փաթաթվում և սիրում։ Տիգրանը չկասկածելով դույզն չափով իր մանկամարդ կնոշ անկեղծության և առաքինության, վերադառնում էր աշխատանցը, նստում և եռանդուն աշխատում, բայց ապակե փեղկի միջից նայող աշքերը համգիստ չէին տալիս։

Որպեսզի կարողանար հաստատել իր կնոշ դավաճանությունը, նա հանկարծակի գնում էր տուն, որպեսզի Հաջի աղային բռնի։ Մի քանի անգամ քաղաքից գյուղ գնալ կեղծեց, հանկարծակի վերադարձավ և ոչինչ չկարողացավ տեսնել։ Հսկեց Խամբուրենց Հաջի աղային, որ այլևս տնից դուրս չէր գալիս, և խանութը մնում էր փակ։ Տիգրանն սկզբում կարողանում էր առողջ տրամաբանել։ ի՞նչ պատճառ կարող էր ունենալ երիտասարդ կինը Հաջի աղային սիրելու, ի՞նչ էր պակաս իրեն։ ինքը երիտասարդ, տունը տեղը՝ լեցուն։ Միթե Հաջի աղան կարո՞ղ էր որևէ առավելություն, թեկուզ ամենաչնչին չափով, ունենալ իր վրա, որ կինն իրեն դավաճանի և նրան սիրի, և այն էլ ա'յն աստիճան, որ փաթթվելով մինչև դրսի դուռը գնա և նրան ճանապարհ դնի։

Այսպես էր մտածում և տրամաբանում ոսկերիչ Տիգրանը առաջին օրերը, բայց գնալով մթագնեց նրա գիտակցությունը, սկսեց խենեց պատկերներ տեսնել։ Հաջի աղան և կինը միասին, իր անկողնում, կամ անկյունում, թախտի վրա, թերևս և խոհանոցում…

Ը

Մի օր Տիգրանը շինեց մի արծաթյա ապարանջան և տուն ուղարկեց իբրև նվեր կնոշը։

Չըսես, թե ո՞վ դրկեց, ըստ մեկը քեզի նվեր դրկեց, պատվիրեց նա այն տղային, որի միջոցով ուղարկեց ապարանջանը։

Տիգրանը մտածում էր ոչինչ չասել, որպեսզի, երբ իրիկունը տուն գնար, տեսներ, թե Փայլունն ինքը պիտի հայտնե՞ր, որ նվեր է ստացել։

Երեկոյան հենց որ Տիգրանը ոտք դրեց տան շեմի վրա, Փայլունը դիմավորեց նրան ու մանկական ուրախությամբ թևը ցույց տվեց ամուսնուն: Տիգրանը տեսավ ապարանջանը և խորհրդավոր հարցուեց .

Հորաքո՞յրդ տվեց:

— Չէ՛:

Յա՛, վո՞վ տվեց:

Դուն չե՞ս դրկեր:

Քա՛. . . բացականչեց Փայլունը, ես ըլ ըսի Տիգրանս դրկեր է:

Վո՞վ քերեց:

Տղա մի քերեց:

Ի՞նչ ըսավ:

Ըսավ նվեր է:

Դուն չի հարցուցի՞ր քի ո՞ւրկեց է նվերը:

— Չէ՛:

Ինչո՞ւ:

Քա՛, ի՞նչ պիտի հարցնեմ: Գիտեմ, որ դուն ես դրկեր:

Եկուր տեսնամ, ասաց ոսկերիշ Տիգրանը և միասին զնացին սենյակ:

Տիգրանը սենյակում վերցրեց ապարանջանը կնոշ թևից, լավ քննեց և ասաց.

Աղջի՛, Փայլո՛ւն իմ շինածն է:

Ես գիտեմ, որ քու շինածն է, քու ձեռքդ է:

Հա՛, ամա ե՛ս չեմ դրկեր:

Որո՞ւ համար ես շինել, միտքդ քեր, հարցրեց Փայլունը:

Ուկերիչը շեշտակի նայեց կնոջ աչքերին և ասաց .

Շիներ եմ Խամբուրենց Հաջի աղայի համար:

Խամբուրենց Հաջաղա՞ն:

Հա՛:

Փայլունը բարձր և միամիտ ծիծաղեց:

Ինչո՞ւ կխնդաս, զայրույթով հարեց Տիգրանը:

Ի՞նչ չի խնդամ, քա՞... Խամբուրենց Հաջի աղա՞ն . . .

Երկարացրեց Փայլունը և նորից բարձր ծիծաղեց և հարցրեց.

Ե՞րբ ես շիներ:

Երկու օր առաջ:

Խելքս հեշ բան չի պառկիր, զարմանքով ասաց Փայլունը և դուրս գնաց:

Տիգրանը մտածեց. «Մեջտեղն էշը ես մնացի»: Եվ լսեց, որ կինը երգում է և սուլում: Երգելը նրան զայրացրեց, դուրս գնաց և կոպիտ ասաց.

Փայլո՞ւն, քիլեզիկը ես դրկե:

Որո՞ւն դրկեմ:

Հաջի աղային:

Խենք-խենք մի՛ խոսար:

Խենքը դո՞ւն ես:

Փայլունը լոեց: Առաջին անգամ էր, որ իրենց միջև կոպիտ խոսակցություն էր տեղի ունենում:

Հիմա՝ ես դրկե:

Թերևս Հաջի աղան չէ դրկեր:

Մի՛ հակածառեր, բղավեց Տիգրանը և դուրս գնաց:

Փայլունն ապշած մնաց իր կանգնած տեղում, ավելն ընկավ ձեռքից, աչքերը բացացան, զոգնոցի ծայրով սրբեց արցունքները և գնաց հարևանի փոքրիկ տղային խնդրեց՝ ապարանջանը տանելու և հանձնելու Խամբուրենց Հաջի աղային:

Երբ Մեմիկ խաթունը բաց արավ դուռը, փոքրիկ տղան, թղթի մեջ փաթաթված ապարանջանը երկարեց նրան և ասաց.

Դույումճի Տիգրանի կնիկը դրկեց:

Մեմիկ խաթունը բացականչեց.

Վո՞յ...

Տղան քոավ: Մեմիկ խաթունը բաց չարավ ծրարը, ուղիղ բարձրացավ վեր, ծրարը դրեց Հաջի աղային առաջ և ասաց.

Տե՛ս, ինչ աստիճան լկտի տըլիի, որ քրզի նվեր դրկե:

— Ո՞վ, կնի՛կ,

Սիրեկանդ:

Հաջի աղան ցնցվեց: Տիրեց լոռություն:

Ծրարը մնացել էր մեջտեղում և ոչ ոք չէր մոտենում բաց անելու:

Լեզուի շորացա՞վ, կոպիտ ճշաց Մեմիկ խաթունը:

Հաջի աղան մեղմ ձայնով ասաց.

Մեմիկ, ես ի՞նչ է, ո՞վ է, ե՞ս, թե՞ դուն, թե՞ աշխարքը:

Դո՞ւն,

Ե՛, աղեկ որ մինակ ես եմ խենքեցեր, աշխարքը խելոք է . դո՞ւն ըլ խելոք ես:

Հաջի աղայի ձայնի մեջ կար դողդոջուն մի ալիք, որ Մեմիկ խաթունի մեջ առաջացրեց խղճահարություն, աշքերը լցվեցին արցունքով, մոտեցավ, փաթաթվեց ամուսնուն և ողոքիչ ձայնով ասաց .

Հաջի աղա, ո՞տքդ պազնեմ, ըսե՛, ես բոլորը սո՞ւտ է:

Սո՞ւտ է, Մեմիկ, սո՞ւտ է, թե որ սուտ չէ, մինչև առսու անկողնես չելամ, տունեն դազաղով դուրս տանեն:

Մեմիկ խաթունը կարծես հավատաց, բայց հարկավոր էր ծրարը բաց անել, և արին . ապարանջա՞ն: Հաջի աղան և Մեմիկ խաթունը ապշահար, գրեթե խելագարված, իրար երես նայեցին . ապարանջա՞ն:

Մեղա՛ Աստված... շշնջաց Հաջի աղան:

Մեմիկ խաթունը երկար մտածեց և բացականչեց, ըստ երևույթին նա եզրակացության հասել էր .

Քա՛, Հաջաղա՞ . . .

Մեմիկ, ալ բան մի՛ հարցներ, թիշ առաջ դուն կըսեիր ես եմ խենքեր, շիտակ է. ես խենք եմ:

Քա՛, ես ի՞նչ բան է, թիլեզիկը երիկմա՞րդը կղրկե հարսին, թե՞ հարսը կղրկե երիկմարդուն:

Քանի որ աշխարքը տակն ու վրա եղավ, եղանակ էլ կը լիի, Մեսի'կ, վնաս չունի,
պատասխանեց Հաջի աղան, բայց նրա աչքերի լույսի մեջ արդեն առկախ էին
իսկական խելազարության նշանները:

Մեսիկ խաթունն ինքնիրեն շշնջաց, այնպես՝ որ Հաջի աղան էլ լսի .

Պոստվածի՛ն տես, չի՛ հավնիր, ե՛տ որկեր է...

Հաջի աղան խայթվածի պես ետև դարձավ, զայրացած նայեց կնոջը և հարցրեց.

Դուն էղան կկարծես:

Ալ ուրիշ բան կա՞:

Հանկարծ Հաջի աղան բղավեց . մի բղավոց, որ չեր լսել Մեսիկ խաթունը նրա
հետ ամուսնանալու առաջին օրից մինչ այդ պահը.

Խենքը դո՛ւն ես, խենքը աշխա՛րըն է, դո՛ւրս, դո՛ւրս, դուրս:

Մեսիկ խաթունը, վախենալով նրա զայրույթից, դուրս գնաց և հազիվ երկու
աստիճան վար էր իջել, նստեց, զգալով, որ կորցնում է մարմնի
հավասարակշռությունը: Բարեբախտաբար, վրա հասավ աղջիկը, որին պատմեց
ապարանջանի պատմությունը: Աղջիկն էլ համոզվեց նոր եզրակացության, որ
հայրը ապարանջանը ուղարկել էր դույումմի Տիգրանի կնոջը, կինը չեր հավանել
և սրտնեղած ետ էր ուղարկել:

Մեսիկ խաթունի լացը չկտրվեց, հակառակ, որ աղջիկը նրան գրեթե գրկելով,
իջեցրեց ներքև, երեսները լվաց և ամենաքնքուշ խոսքերով ջանաց մխիթարել
նրան:

Ես ի՞նչ սև ձյուն էր մաղվավ գլխուս... ասում էր Մեսիկ խաթունը և զարնում
ծնկներին:

Աղջիկը տեսնելով, որ մայրը չի հանգստանում, առաջարկեց գնալ իր տունը և մի
քանի օր այնտեղ մնալ:

Քանի մը օր մեր տունը կեցիր, տեսնենք ինչ կըլի, ինչ չըլիր, ասաց աղջիկը:

Ի՞նչ տըլի, Սոդոմ Գոմոր տըլի, բոլորս ըլ մեջը տի վարինք, պատասխանեց մայրը և, շալը քաշելով գլխին, հետևեց աղջկան:

Երբ երեկոյան Մեսիկ խաթունը պատմեց ամբողջ Եղելությունը փեսային, փեսան վճռականորեն հայտարարեց.

Այդ բոլորը սո՞ւտ է, ես չե՞մ հավտար:

Փեսան լսեր էր դրսի բամբասանքը, նա միայն չէր իմանում ապարանջանի դեպքը, որ նույնպես նրան թվաց բոլորովին անհավանական:

Քա՛, փեսա՛, ասաց Մեսիկ խաթունը, բերող տղան ըսավ քի բարև ըրե Հաջի աղային և ըսե քի Փայլունը դրկեց:

Այս բոլորին մեջ օյին մի կա, քիչ մը համբերեցեք, տեսնանք ի՞նչ կըլի, եզրափակեց փեսան, և պատրաստ էր գնալու աներոշ մոտ և պարզելու խնդիրը, բայց ո՛չ իր կինը, և ո՛չ էլ զոքանչը թույլ շտվին:

Թ-

Հաջի աղան ամբողջ գիշերը մենակ մնաց տանը և ոչ մի վայրկյան չքնելով, մինչև անգամ շորերը չհանելով, մտածեց: Նրա մտքից երբեք չանցավ, թե կինը տանը չէր. նա կարծեց, որ մյուս սենյակում քնեց և շուզեց իր երեսը տեսնել:

Ամբողջ գիշերը, լոռության և մենակության մեջ, հազար ու մի բաներ անցան նրա մտքով, բայց ոչ մի եզրակացության չկարողացավ հանգել. Երբեմն հաստատավես համոզվում էր, որ ինքը խելազարված է, բայց երբ գալիս էր այդ համոզման, ակամա մի թեթև ժպիտ էր ուրվագծվում դեմքի վրա, և ինքն իրեն մորմորում էր. «Ճա՛տ աղեկ, խենթցեր եմ. Չանը՛մ, խենք մարդը ինքը կգիտնա՞ թե խենթցեր է»:

Կեսզիշերից հետո մի կամ երկու անգամ տան մեջ ձայն լսեց, առաջացավ սենյակի դուռը, ունկնդրեց և, հանդիպելով լոռության թանձր պատերին, վերադարձավ իր անկյունը, նստեց և, անվերջ ծխելով, մտածեց: Առավոտյան դեմ

հանկարծ որոշեց գնալ դույումմի Տիգրանի մոտ և խոսել նրա հետ ու պարզել ամեն բան: Երբ այս որոշումը տվեց, թեթևացավ նա, մինչև անգամ թեթևացավ նրա մարմինը, որ կարծես ծանրացել էր, ինչպես դիակ:

Առավոտյան կիրակի էր, Տիգրանը տունը կլիներ, կարող էր գնալ և տունը, կինն էլ կլիներ տանը, կարող էր խոսել մինչև անգամ կնոջ ներկայության և ամեն քյուրիմացություն վերացնել:

Երկար սպասեց Մեմիկի ներս մտնելուն, բայց Մեմիկը չերևաց . որոշեց գնալ, Էլ սպասելու կարիք չկար: Մեմիկը, երևի, եկեղեցի է գնացել, մտածեց նա և, ապարանջանը դնելով գրպանը, իջավ սենյակից: Տանը բացարձակ լոություն էր. մտավ խոհանոցը, ոչ ոք կար: Երբ դրսի դուռը պիտի բաց աներ, կանգ առավ դոան ետև. գնա՞ր, թե՞ չգնար . գնար ի՞նչ ասեր, ինչից սկսեր, ի՞նչ կար որ ինչից սկսեր, ապա՝ որոշեց սկսել ապարանջանից և վճռականորեն նրա քայլերն ընկավ դուրս:

Փողոցում ոչ ոքի չէր նայում, խուսափելու համար ջղայնացնող նայվածքներից: Նրան տեսնողները, մինչև Մեմեդ

Փաշայի պարտեզը՝ այնքան էլ ուշադրություն չդարձրին, կարծեցին, թե եկեղեցի է գնում, բայց, երբ Մեմեդ Փաշայի պարտեզից ծովեց դեպի Բոշայենց փողոցը, այլևս ոչ մի անուշադիր նայվածք չմնաց, մի քանի հոգի մինչև անգամ ետ դարձան տեսնելու համար, թե Խամբուրենց Հաջի աղան ինչո՞ւ ծովեց Բոշայենց փողոցը: Հաջի աղան գնաց ու կանգ առավ ոսկերիչ Տիգրանի դոանը և առանց վարանելու քակեց դուռը և սպասեց: Եթե մեկը նրան մոտիկից դիտեր՝ կտեսներ նրա ճակատի բարակ քրտինքը և տերևի նման ողջ մարմնով դողալը: Նրա գլուխը կախ էր, նայում էր գետնին, առանց նայվածքը վեր բարձրացնելու:

Եթե նա մի անգամ նայվածքը բարձրացներ, կտեսներ հեռուն կանգնած 25 30 հոգի, որոնք անհամբեր սպասում էին, թե ինչ պիտի պատահեր, կտեսներ Էլմաս խաթունը և մյուս հարսները, որոնք դիմացի լուսամուտից, գրեթե իրար վրա հենվելով, դիտում էին իրեն: Նրանք սպասում էին, որ Փայլունը դուռը բանա, իրավիրի Հաջի աղային ներս և փաթաթվի վզովը, և իրենք էլ երկրորդ անգամ ականատես լինեն:

Հանկարծ Փայլունը երևաց պատշգամբը և ձայնեց.

Ի՞նչ կուզեք:

Պարոն Տիգրանը կուզիմ:

Տիգրանը տունը չէ:

Ե՞րբ կուզա, հարցրեց Հաջի աղան, բայց այլևս գրեթե բան չէր տեսնում, որովհետև, նայվածքը վեր բարձրացնելով, տեսել էր դիմացի կանանց և փողոցում կանգնողներին:

Չեմ գիտեր, պատասխանեց Փայլունը և դողահար ներս քաշվեց պատշգամբից:

Հաջի աղայի քայլերը մերենայորեն ետ դարձան: Գլուխը կախ՝ նա շարունակեց ճանապարհը, հազիվ ջոկելով փողոցի քարը առվից: Նա լսում էր բացականչություններ, որոնք ծակում էին նրա ականջը:

Տեսավ, որ մարդ կա՝ «Պարոն Տիգրանը կուզիմ»... ծամածոելով կանչում էր մեկը:

Հաջաղա՛, Փայլունը քեզ կկանչի...

Հաջաղային քեֆը եկե՛ր է . . .

Հաջի աղան հասավ տուն, սառը քրտինքի մեջ ողողված, մտավ ներս, դուռը փակեց և հենց դուն ետև նստեց և ինքնիրեն ասաց. «Մահվան քասա է»:

Մեմիկ խաթունը չէր երևում: Մի կերպ հավաքեց իր ուժերը, բարձրացավ սենյակը և, մոտենալով լուսամուտին, դիտեց դուրսը գաղտագողի: Ոչ ոք չկար փողոցում, իրեն հետևողները ցրված էին: Այս իրողությունը կազդուրեց նրան, և թերեւացավ: Մարմնի դողը դադարեցնելու համար մեկ երկու գավաք օղի քաշեց և նստեց անկյունը և սկսեց մտածել մի ելք գտնելու համար:

Որքան մտածում էր, այնքան մթնում էր իր աշքերի առաջ ողջ աշխարհը: Ինչի՞ց սկսվեց այս բոլորը, ի՞նչ է պատահել, ինչո՞ւ է այդ աղջիկն իրեն ապարանջան

ուղարկել. արդյոք ճիշտ կաներ, եթե ապարանջա՞նը ներքևից նետեր պատշգամբը, որպեսզի բոլորը տեսնեին, թե ինքը չի ընդունում այդ նվերը. թերևս սխալ արավ, որ չարավ, թերևս անհրաժեշտ էր գնալ և ապարանջանը շպրտել պատշգամբը և վերադառնալ:

Գնալով մտքերը դառնում էին կիզիչ . կարծես տաք, շիկացած շամփուրներ էին կոխվում զանգի մեջ և անգրորեն դուրս քաշվում. կարծես մի հզոր և կոպիտ ձեռք բռնում էր իր սիրտը և ճմլում, ինչպես մի բուռ մսի կտոր: Հաճկարծ վեր կացավ, մոտեցավ սենյակի դռանը և կանչեց .

Մեսի՞կ...

Կանչեց և անմիջապես լոեց, որովհետև ձայնը սայթաքեց, կորցրեց իր բնական շեշտը. կարծես մի օտարոտի մարդ էր կնոջը կանչում . ետ քաշեց, մոտեցավ հայելուն, հազիվ կարողացավ իր դեմքը ճանաչել, քայլեց դեպի անկյունը, բայց սկսեց պտտվել ողջ մարմնով, օրորվում էր սենյակը, առաստաղը ծովեց, նորից ուղղվեց, պատից կախված լամպը հպավ հատակի գորգին և նորից կախվեց իր տեղը: Որքան շանաց մի սիզարեթ փաթաթել, շհաջողվեց, որովհետև մատներն իրար չէին հասնում. նայում էր մատներին և տեսնում էր ահավոր տարածություն իր երկու մատների միջև. վերջապես հասավ անկյունը, մարմինը ձգեց հատակին, գլուխը դրեց բարձի վրա և փակեց աշքերը:

Ճ

Երբ պատարագը վերջացավ և ոսկերիչ Տիգրանը դուրս եկավ եկեղեցուց, նա ևս ենթակա եղավ տարօրինակ նայվածքների տարափի:

Դեռ եկեղեցու բակումն էր, երբ լսեց.

Ժա՞մ է եկեր, տո՞ւն գնա, տե՛ս ո՞վ կա էնտեղ:

Լսեց, թեև հաստատ համոզված չլինելով, որ իրեն է վերաբերում, այնուամենայնիվ, ետ դարձավ: Մարդկանց երեսին տեսավ հեզնական ժպիտ: Ցնցվեց: Եկեղեցու բակից դուրս ելնելիս մեկը, այս անզամ արդեն պարզ էր ակնարկությունը, ասաց.

Հաջաղա Փայլունին քով Էր զացեր . . .

Այս լսելուց հետո ուկերիշ Տիգրանը միայն բնազդորեն գտավ իր տան ճանապարհը:

Տուն մտնելուն պես կատաղած բարձրադադակ պոռաց .

Ո՞վ Էր եկեր հոս:

Փայլունը նայեց Տիգրանի աշքերին, և՝ սարսափեց, և՝ սարսափից ամեն ինչ մոռացավ, հենվեց պատին և բյուրեղացած աշքերով սկսեց նայել անգույն տարածության մեջ: Տիգրանը մոտեցավ նրան .

Ո՞վ Էր եկեր քովդ, հարցրեց ահոելի ձայնով:

Փայլունը ոչինչ չկարողացավ պատասխանել: Տիգրանը քաշեց ուսից և շպրտեց նրան հատակին:

Ո՞վ Էր եկեր հոս, կրսիմ, բերանդ չի՝ բացվիր, հա՞... բդավեց զայրույթի զագաթնակետին հասած և բարձրացնելով շրի կուժը՝ շպրտեց նրան:

Փայլունը դարձյալ բնազդորեն և մեքենայորեն խուսափեց հարվածից: Կուժը զարնվեց պատին և շառաչյունով փշրվեց:

Տիգրա՞ն... հազիվ կարողացավ արտասանել անմեղ կինը:

Դահա անո՞ւնս կուտաս, լի՞րք, պոռաց Տիգրանը և նորից մոտեցավ կնոջը:

Ոչ մի աղերսական նայվածք չազդեց խելազարված ամուսնու վրա:

Ժամ չեկար, որ Հաջի աղայի հետ քեֆ ընես, հա՞, հիմա քեֆը ես քրզի սովորացնիմ:

Փայլունը ուզում էր ասել, թե Հաջի աղան եկել էր և միայն իրեն էր հարցնում, բայց Տիգրանը չթողեց, որովհետև կատաղությամբ հարձակվեց վրան, երկու ձեռքերով բռնեց վիզը և սկսեց սեղմել: Փայլունի աշքերն ընկան դուրս և

արյունակալվեցին, մատներովը ճանկողութեց Տիգրանի երեսը, որից Տիգրանն ավելի կատաղեց և ավելի ուժգնությամբ և խելազարվածի ֆիզիկական ուժով շարունակեց կոկորդի սեղմումը: Հանկարծ Փայլունը թուլացավ, կորավ վզի դիմադրականությունը, այնպես, որ Տիգրանի մատները խրվեցին կնոջ մսի մեջ: Ինչպես ձեռքերի արանքում լիներ խմորի մի կույտ, մարմինն ամբողջ կորցրեց իր պնդությունը և շորի կտորի նման ընկավ Տիգրանի ծնկների վրա: Տիգրանը վայրկենապես սթափվեց և սարսափեց, ձգեց Փայլունի մարմինը հատակի վրա և սկսեց կանչել.

Մեռա՛վ, մեռա՛վ, մեռա՛վ...

Զայնն այնքան բարձրադադակ և աղիողորմ էր, որ բոլոր հարևանները լսեցին և թափվեցին դուն առաջ: Տիգրանն ուզում էր մոտենալ դուն և բաց անել, բայց դողում էին ծնկները և չկարողացավ ոչ մի բայլ անել: Դուն առաջ հավաքվողները լսում էին, որ Տիգրանն ինչ-որ ձայներ էր հանում, կարծես լացի ձայն էր, բայց անասնական:

Դուն առաջ հավաքվողների մեջ երկու երիտասարդ, տեսնելով, որ Տիգրանը դուռը չի բաց անում և զգալով ինչ-որ զարհուրելի ոճի առկայությունը տան ներսում, քայլեցին տան ետևը, բարձրացան պատի վրա և, ցատկելով պարտեզը, ներս մտան և բաց արին տան դուռը: Բազմությունը լցվեց ներս: Փայլունի դիակն ընկած էր հատակին անշնչացած: Տիգրանը քաշված մի անկյունում, հատակի վրա ծնկի չորած, գլուխը հենած պատին՝ հեկեկում էր:

Ավելի արագ, քան կայծակի սլացումը՝ ամբողջ քաղաքում տարածվեց ոճիրի լուրը:

Ոսկերիչ Տիգրանը կնիկն է խեղդե՛ր:

Վա՛յ Հաջաղա՛, վա՛յ . . .

ՃԱ

Ոճիրի լուրը լսեց և Մեմիկ խաթունը հենց աղջկա տանը . լսեց նա մանրամասնորեն. Հաջի աղան զնացել է Փայլունի մոտ այն ժամանակ, երբ

ամուսինը եկեղեցումն է եղել. Փայլունը ներս է առել Հաջի աղային, ոսկերիչը տուն վերադարձին իմացել է, բացատրություն է պահանջել կնոշից, կինը լոել է և...

Աս մարդը խելքը թոցրե՞ր է, բացականչեց Մեսիկ խաթունը և վազեց տուն:

Հաջի աղան ոչինչ չէր լսել ոճրի մասին:

Մեսիկ խաթունը տուն մտնելուն պես ձեռքերը խփեց ծնկներին և կանչեց .

Հաջի աղա՛, Հաջի աղա՛, նամուս չի մնաց, ալ բան չի մնաց...

Հաջի աղան լսեց այդ կանչը, բայց կարևորություն չընծայեց, որովհետև նոր բան չգուշակեց . նա կարծեց, թե միևնույն դեպքի շարունակությունն էր, բայց լուսամուտի տակ ձայներ սկսեցին լավել . լսեց իր անունը, Փայլունի անունը, ոսկերիչի տունը: Նախ և առաջ Հաջի աղան որոշեց պահել իր սառնասրտությունը: «Կհաչեն՝ կհաչեն՝ կերպան», եզրակացրեց նա մտքում և փաթաթեց սիզարեթը, բայց ձայներն ավելի բարձր և ավելի համառ դարձան:

Նազենիմ հարսին գլոխը կերավ...

Դատաստանին օրը ի՞նչ պատասխան տի տա:

Լու-լոս զնացեր է հարսին քովը...

Հաջի աղան չկարողացավ դիմադրել, մոտեցավ լուսամուտին:

Փողոցում լիքը բազմություն կար, բոլորն էլ դեպի լուսամուտն էին հառել իրենց աշքերը:

Հաջի աղան ետ քաշվեց և սկսեց ունկնդրել: Ωչ մի բացականչությունից չկարողացավ իմանալ, թե նոր ի՞նչ է պատահել, բայց նրա ներքին աշխարհում չոքեց մոայլությունը: Երկար ունկնդրելով ձայներին և չկարողանալով որևէ եզրակացության գալ, երկու գավաթ նորից օղի տնկեց և իշավ ներքև՝ Մեսիկից մի բան իմանալու:

Մեսի՞կ...

Մեսիկ խաթունը գլուխը վեր բարձրացրեց և սարսափահար աչքերով նայեց ամուսնուն: Նա սարսափեց նախ և առաջ նրա ծայնից, բոլորովին օտարութի էր այդ ծայնը, չկար այդ ծայնի մեջ երեսունիհինգ տարվա հարազատությունը, և ապա Հաջի աղան փոխվել էր դեմքով, զգալիորեն ծերացել էր, մոայլվել, հոնքերը կախվել էին աչքերի վրա, ինչպես քիվը՝ փլատակ տան կույր լուսամուտների վրա:

Մեսի՞կ . . . նորից ծայնեց Հաջի աղան:

Մեսիկ գետնին տակ անցներ, աս բանը չտեսնար, պատասխանեց Մեսիկը:

Հաջի աղան լոեց, կարծես թանձր պատերի միջից տեսնում էր դուն առաջին բազմությունը:

Մեսի՞կ, ի՞նչ է եղեր, ըսե՛, ասաց Հաջի աղան:

Մեսիկ խաթունը խղճաց Հաջի աղային. նրա ծայնում այնքան աղերսական շեշտ կար, որ ամենաանտարբեր մարդն անզամ կզգացվեր:

Հաջի աղա՛, ո՞տքդ պազմիմ, սա բաներն ինչո՞ւ ըրիր, լացով արտասանեց Մեսիկ խաթունը:

Չանըմ, ի՞նչ ըրի, ի՞նչ եմ ըրեր...

Մեսիկ խաթունը պատմեց ահավոր եղելությունը...

• • • • • • • • • • • • • • • •

Խեղդե՞ց, հարցրեց Հաջի աղան:

Հա՛, խեղդեր է:

Հաջի աղան մի քիչ օրորվեց, բռնեց սանդուղների հենարանը, ձեռքը տարավ ճակատին՝ վայրկենապես կուտակված պաղ քրտինքի կաթիները սրբելու, և դանդաղորեն բարձրացավ իր սենյակը: Սանդուղից վեր բարձրանալիս նրան թվաց, որ քայլում է դեպի ավելի և ավելի մութը . կարծես մթնոլորտը սևացավ, խտացավ և դարձավ կուայր: Սենյակ մտնելիս նա մինչև անգամ ժպտաց, ինչոք շճանաշեց, տարիների հարազատ սենյակը կորցրել էր իր արտաքին տեսքը:

Դեռևս փողոցի ձայները լսվում էին, բայց ոչ քիչ առաջվա պարզությամբ, որովհետև Հաջի աղան սուզվում էր անել քառսի մեջ: Գրեթե խարխափելով, նա գտավ պահարանը, բնազդորեն բաց արավ և, կույրի նման շոշափելով, ձեռք բերեց օղու շիշը, քաշեց բերանին, խմեց մինչև

հատակը: Շիշը չկարողացավ իր տեղը դնել, բաց թողեց պարապության մեջ . շիշն ընկավ հատակին և շարդվեց . Մեսիկ խաթունը լսեց այդ աղմուկը և շշնջաց .

Շուշա՞ կկոյրե, կոյրե (կոտրե), գլո՞ւխդ ըլ հետը կոյրե, աննա՞մուս . . .

Հանկարծ մի միտք, ինչպես մթան մեջ վառվող փոքրիկ լուցկին, լուսավորեց Հաջի աղայի տեսողությունը: Ինչքան այդ միտքը լայնացավ նրա ուղեղում, այնքան պայծառացավ շրջապատը, իրերը ստացան իրենց նախկին ձևը, սենյակը լուսավորվեց, շարդված շիշ բեկորները հատիկ-հատիկ երևացին նրա աշքին, նա մինչև անգամ ժպտաց, ինչոք շշնջաց, կարծես մի գաղտնի բան ասաց ինչոք մեկին, քայլերն ուղղեց դեպի դուռը, դուրս ելավ, իջավ սանդուղից, մտավ կրակատունը, բաց արավ պահարանը, վերցրեց լվացքի թոկը, որ Մեսիկ խաթունը խնամքով փաթաթել էր, թոկը դրեց ժակետի տակը, որ ոչ ոք շտեսնի, բարձրացավ նորից սենյակը: Կարծես ուրախ տրամադրություն ուներ, ուզեց օղի խմել, բայց ոչ մի կաթիլ չկար:

Մեսիկ խաթունը լսեց սեղանի անկման աղմուկը, բայց ոչինչ չկարողացավ գուշակել, նորից շշնջաց.

— Աննա՞մուս . . .

Ապա ողջ տանը տիրեց լոռություն, ինչպես փակված գերեզմանում:

Փողոցի բազմությունը դեռ ամբողջովին չէր հեռացել, երբ Մեսիկ խաթունը որոշեց վեր բարձրանալ, խոսի ամուսնու հետ, թքել նրա երեսին և պահանջել, որ մի քան անի՝ բազմությունը հեռացնելու:

Մինչև Մեսիկ խաթունի սենյակ մտնելը Հաջի աղան ավանդել էր իր հոգին . նրա մարմինը երկարել էր, ոտները գրեթե հասել էին սենյակի հատակին: Երբ Մեսիկ խաթունը տեսավ Հաջի աղային՝ այունի պես երկարած հատակեն մինչև առաստաղը, սարսափելի ճիշ արձակեց և ընկավ հատակին, հազիվ մի քանի անգամ կարողանալով կանչել՝ հասե՞ք . . .

Փողոցում կանգնողները լսեցին ճիշը և ապշահար դարձան դեպի լուսամուտը: Մեկն աղաղակեց .

Հիմ ու կնիկը կիսեղդե:

Հասե՞ք, տո՞ . . .

Մի քանի հոգի մոտեցան դոան, հրեցին, քաց արին: Բազմությունը լցվեց ներս և տեսավ Մեսիկ խաթունին՝ ընկած սենյակի հատակին, ուշագնաց, իսկ Հաջի աղայի հասակը, ինչպես մի այուն, տնկված էր սենյակի մեջտեղում:

1935 թ.